

Een wijkverpleegkundige legt een schoon verband aan, ca. 1950-1960

De kwetsbaarheid van het beroep van verpleegkundige hangt samen met historische blikvernaauwing, meent Hugo Schalkwijk, promovendus aan de UvA en Jonge Historicus van het Jaar 2020. 'Verplegen wordt geassocieerd met billen wassen.'

door Colin van Heezik
foto's Historisch College FNI

Het belang van werkmansverband

Demonstratiepop voor de vinding van wijkverpleegkundige Antje Stieltjes (1866-1931)

Hugo Schalkwijk (1991) komt uit een zorgnest. Zijn moeder is verpleegkundige, zijn vader fysiotherapeut. Maar dat is nog niet de directe reden dat de historicus, die vorig jaar werd uitgeroepen tot Jonge Historicus van het Jaar 2020, zich specialiseerde in de geschiedenis van de verpleegkunde. 'Tijdens mijn studie werkte ik als baliemedewerker in een Amsterdams ziekenhuis, op de plek waar vroeger de aidsafdeling was geweest. Daar ontmoette ik verpleegkundigen, oude rotten in het vak, die me vertelden over de jaren tachtig en negentig, toen de aids-epidemie om zich heen greep.' Die verhalen maakten grote indruk op Schalkwijk, ze zouden zijn carrière bepalen. Inmiddels is hij promovendus aan de Universiteit van Amsterdam, onderzoeker aan de

Fontys Hogeschool en conservator van het Florence Nightingale Instituut (www.fni.nl), het online museum voor de verpleging en verzorging. 'Verpleegkundigen speelden tijdens de aids-epidemie een essentiële rol. Terwijl de aidspatiënten dreigden te verdwalen in een wirwar van specialismen, boden de verpleegkundigen lichamelijke maar vooral ook mentale zorg. Zo is dat vaker bij ongeneeslijk zieke mensen: het zijn vooral de verpleegkundigen die hun laatste dagen verlichten.'

Weinig bekend

Schalkwijk merkte dat er weinig bekend was over het cruciale werk van verpleegkundigen tijdens de aids-epidemie. 'Ik besloot daarop af te studeren, want in de Nederlandse geschiedenisboeken vind je hier weinig over terug. Het geldt in het algemeen voor

de rol v
dan bij
Nighting
haar in:
negenti
langrijk
en dat j
vermijc
van het
in statis
te vatte
leid te k
Het gek
voor ve
hem te
verlede
als een
We zijn
tocht na
medicij
van ver
is verpl
vrouwe
licht. H
Gelukk
grote st
"echte k
man, po
in de be
wie ech
Het onl
initiatie
voor ve
den (V
collecti
pop-up
scholer
rende o
zoals in
insigne
aanteke
is de po
verplee
rond 19
uitgevo
zien. De
fabriek
eczeem
natuurl
zien da
in hand

Roepi
Toch w
pleegku
imago,
de repr
de gesc
talent v
licht, ne
tuele ca
de relig
ze eens
voelde
Dat hee
gekleur

de rol van verpleegkundigen, behalve dan bij een iconische figuur als Florence Nightingale. Zij werd beroemd door haar inzet tijdens de Krimoorlog in de negentiende eeuw. Ze beseft hoe belangrijk hygiëne en ventilatie waren en dat je daarmee sterfgevallen kon vermijden. Bovendien had ze de gave van het woord en wist ze haar kennis in statistieken en infographics samen te vatten en zo politici tot nieuw beleid te bewegen.'

Het gebrek aan historische aandacht voor verpleegkundigen heeft volgens hem te maken met hoe we naar het verleden kijken. 'Het liefst zien we dat als een narratief van vooruitgang. We zijn dus eerder geneigd de zoektocht naar een werkend vaccin of medicijn te belichten dan het werk van verpleegkundigen. Daarnaast is verpleegkunde van oudsher een vrouwenberoep en daardoor onderbelicht. Het wordt tijd dat dit verandert. Gelukkig zijn tijdens de coronacrisis grote stappen gezet. Opeens stonden "echte beroepen" zoals brandweerman, politieman en verpleegkundige in de belangstelling. Toen zagen we wie echt niet thuis kon blijven.' Het online museum www.fni.nl, een initiatief van de beroepsvereniging voor verpleegkundigen en verzorgenden (V&VN), heeft ook een fysieke collectie die te zien is in reizende pop-upexpo's in ziekenhuizen en op scholen. 'We hebben allerlei fascinerende objecten. Gebruiksvoorwerpen zoals injectienaalden, maar ook insignes, uniformen of persoonlijke aantekeningenboekjes. Een topstuk is de pop van Zuster Stieltjes; wijkverpleegkundige Antje Stieltjes liet rond 1900 op deze pop het door haar uitgevonden "werkmansverband" zien. Dankzij dat verband konden fabrieksarbeiders met hardnekkig eczeem blijven werken, wat voor hen natuurlijk essentieel was. De pop laat zien dat innovatie en verpleging hand in hand gaan.'

Roeping

Toch worstelt het beroep van verpleegkundige nog steeds met zijn imago, constateert Schalkwijk. 'Zelfs de representatie van Nightingale in de geschiedenis is verdraaid. Haar talent voor feiten en cijfers is onderbelicht, net als haar verbale en intellectuele capaciteiten. We kennen vooral de religieuze Nightingale die, zoals ze eens zei, een "roeping van God" voelde om voor anderen te zorgen. Dat heeft ons beeld van het beroep gekleurd, met alle gevolgen van dien.

Bijvoorbeeld: als iets een roeping is, neemt men al snel aan dat je er niet veel voor betaald hoeft te krijgen. Verder overschaduwde dit idealistische aura van het beroep de technische aspecten en dat heeft dan weer met gender te maken. Verplegen wordt geassocieerd met billen wassen, niet als een serieus beroep gezien waarvoor je een gedegen opleiding nodig hebt. Veel verpleegkundigen vinden die associatie met Nightingale dan ook niet prettig.'

Zodoende, meent Schalkwijk, hangt de kwetsbaarheid van het beroep samen met onze historische blik. 'Het is treurig om te constateren: in 1918, tijdens de Spaanse griep-epidemie, was er een groot tekort aan verpleegkundigen. Nu, ruim een eeuw later, tijdens de coronacrisis, geldt dat nog steeds.'

Stereotypen

Daarom tracht Schalkwijk met artikelen en interviews de stereotypen rondom het beroep te doorbreken. 'Ik hoop dat we de waardering voor het beroep die tijdens de pandemie is ontstaan, zullen weten vast te houden. Vaak zie je in de geschiedenis dat de lessen van een crisis worden vergeten als de crisis weer voorbij is.' Nu we de geschiedenisboeken aan het herschrijven zijn, vindt Schalkwijk,

Hugo Schalkwijk:
'We kennen vooral de religieuze Nightingale die een "roeping van God" voelde om voor anderen te zorgen'

wordt het tijd om zeehelden als Michiel de Ruyter te vervangen door zorghelden. Maar wie is de Nederlandse Florence Nightingale? 'Je hebt wel enigszins bekende verpleegkundigen zoals Anna Reynvaan. Maar ik vind het wat ouderwets om naar zo'n figuur op zoek te gaan. Het gaat om het belangrijke werk dat *alle* verpleegkundigen altijd hebben gedaan, in de schaduw van de grote historische gebeurtenissen. Ik voel er meer voor een monument op te richten voor de onbekende zorgheld, zoals je in Parijs een standbeeld hebt voor de onbekende soldaat.'

Kraamverzorgsters oefenen tijdens hun opleiding, ca. 1965

